

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана
Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
з теми: **«ТЕХНОЛОГІЯ РЕСТАВРАЦІЇ ЖИВОПИСНОГО
ПОЛОТНА КІН. ХІХ СТ. «ГІРСЬКІ КРАЄВИДИ» ІЗ ФОНДІВ К-
ПДІМЗ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
програми **Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво,
реставрація**

Спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація денної форми здобуття
вищої освіти

Куріліна Яна Юріївна

Керівник: **Кліщ О.А.**, кандидатка
архітектури, ст. викладач.

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕСТАВРАЦІЇ ЖИВОПИСУ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ	6
1.1. Аналіз джерельної бази із теорії реставрації живопису	6
1.2. Стилїстика творів живопису кінця ХІХ столїття	12
1.3. Еволюція гірських пейзажів	18
Висновки до 1 розділу	24
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ РЕСТАВРАЦІЇ ЖИВОПИСНОГО ПОЛОТНА «ГІРСЬКІ КРАЄВИДИ» ІЗ ФОНДІВ К-ПДІМЗ	25
2.1. Оцінка стану живопису перед реставрацією	25
2.2. Причини утворення кракелюрів та методологія їх вивчення	29
2.3. Практичні методи реставрації живопису невідомого автора «Гірські краєвиди» із фондів К-ПДІМЗ	33
Висновки до 2 розділу	37
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Реставрація живопису є одним із ключових напрямів збереження творів мистецтва, що дозволяє не лише продовжити їхнє життя, а й дослідити їх технічні та стилістичні особливості. Картина «Гірські краєвиди» кінця XIX століття із фондів Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (К-ПДІМЗ) є цінним мистецьким зразком своєї епохи, проте зазнала значних ушкоджень, зокрема кракелюрів, втрат та осипань фарбового шару. Дослідження технології її реставрації є важливим для розробки ефективних методик консервації живопису кінця XIX століття.

Окрім суто реставраційного аспекту, вивчення історії розвитку гірського пейзажу дозволяє простежити, як змінювалися художні підходи до зображення природи та як цей жанр відображав естетичні тенденції своєї доби. Аналіз стилістики та технічних особливостей твору допоможе глибше зрозуміти мистецькі процеси кінця XIX століття, що має значення для істориків мистецтва, музейних фахівців, реставраторів і митців.

Дослідження про реставрацію живописного полотна кін. XIX ст. «Гірські краєвиди» буде корисним для студентів наступних курсів мистецтвознавчих, художніх та реставраційних спеціальностей, адже воно містить не лише теоретичний аналіз, а й практичні аспекти відновлення живописного полотна. Ця робота сприятиме розширенню наукових знань про реставрацію та розвиток жанру гірського пейзажу в мистецтві.

Мета дослідження. Розробка технології реставрації живописного полотна «Гірські краєвиди» із фондів К-ПДІМЗ, з урахуванням стилістичних особливостей, матеріалознавчих аспектів творів кінця XIX століття та історичних етапів розвитку гірського пейзажу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові джерела з теорії реставрації живопису.
2. Визначити стилістичні особливості живопису кінця XIX століття.
3. Дослідити еволюцію гірських пейзажів у європейському мистецтві, встановити, коли і як цей жанр сформувався та розвивався.

4. Провести оцінку стану живопису перед реставрацією.
5. Визначити причини утворення кракелюрів та методи їх вивчення.

Об'єкт дослідження. Процес реставрації живописного полотна кінця XIX століття «Гірські краєвиди».

Предмет дослідження. Технологічні, матеріалознавчі та художньо-естетичні аспекти реставрації картини «Гірські краєвиди», а також розвиток жанру гірського пейзажу в живописі.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексний підхід, що включає мистецтвознавчий аналіз, технологічні дослідження, а також практичні реставраційні методи. Окрему увагу приділено аналізу розвитку жанру гірського пейзажу та його трансформації у різні періоди.

Літературні джерела, що використовувались для дослідження, охоплюють різні аспекти історичного розвитку галузі та професійної специфіки реставрації. Одним з ключових джерел є монографія В. Куцевича «Теоретичні та практичні основи реставрації живопису», яка докладно розглядає методи реставраційних робіт, включаючи вивчення кракелюрів. Також значну допомогу в дослідженні надавали роботи таких авторів, як М. Шалімов, І. Гомріх та Є. Пукліч, які висвітлюють різноманітні техніки реставрації та методологічні підходи до аналізу стану творів мистецтва

Практичне значення одержаних результатів. Запропонована методика реставрації полотна «Гірські краєвиди» може бути використана для відновлення інших творів живопису кінця XIX століття. Отримані дані щодо стану фарбового шару, причин виникнення кракелюрів та методів їх усунення сприятимуть розвитку теоретичних і практичних основ реставрації живопису цієї епохи. Дослідження історії розвитку гірського пейзажу допоможе поглибити знання про його еволюцію, що є важливим для подальших мистецтвознавчих досліджень.

Апробація досліджень. Апробовано тези на тему «Етичні та естетичні аспекти відображення гірських краєвидів у живописі кінця XIX століття»

на IX Міжнародній студентській науковій конференції «Сучасні аспекти та перспективні напрямки розвитку науки».

Структура роботи. Дипломна робота включає вступ, два розділи, які містять шість підрозділів, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел і літератури з 35 найменувань та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи 38 сторінок та 6 сторінок додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У межах дослідження кваліфікаційної роботи на тему «Технологія реставрації живописного полотна кінця XIX століття «Гірські краєвиди» із фондів К-ПДІМЗ» було послідовно виконано такі завдання:

1. Проаналізовано наукові джерела з теорії реставрації живопису, що дозволило визначити еволюцію методологічних підходів до консерваційної та реставраційної практики у вітчизняному та європейському науковому дискурсі. Особливу увагу було приділено сучасним принципам збереження культурної спадщини, етичним засадам втручання у структуру твору та актуальним методикам дослідження стану живописних об'єктів.

2. Визначено стилістичні особливості живопису кінця XIX століття, що дало змогу розглянути контекст створення твору «Гірські краєвиди» у межах характерних для цього періоду мистецьких тенденцій. Було встановлено ознаки, притаманні пейзажному жанру зазначеної доби, зокрема акцент на емоційному сприйнятті природи, застосування світлотіньових ефектів та тональних градацій, що вплинули на композиційну побудову твору.

3. Досліджено еволюцію гірських пейзажів у європейському образотворчому мистецтві, окреслено ключові етапи становлення цього жанру від романтизму до реалізму, простежено зміни в художньому баченні гірського середовища як мотиву духовного пошуку, екзальтації або натурної достовірності. Цей аналіз допоміг глибше інтерпретувати змістове навантаження досліджуваного твору.

4. Проведено оцінку стану збереження живопису перед реставрацією, що включала візуальний огляд, фіксацію механічних і хімічних пошкоджень, аналіз структури живописного шару та основи. На основі діагностики було складено детальний опис дефектів і задокументовано їх у реставраційному паспорті, що є важливою умовою дотримання професійного стандарту реставраційної практики.

5. Визначено причини утворення кракелюрів і окреслено методи їх вивчення. Було встановлено як первинні (пов'язані з технологією виконання), так і вторинні (зумовлені зовнішніми чинниками) фактори утворення кракелюрної сітки. Досліджено типологію кракелюрів, проаналізовано їх морфологічні ознаки та вплив на загальний естетичний вигляд твору.

6. Реалізовано практичні заходи реставрації живописного полотна, які передбачали закріплення живописного шару, очищення поверхні від забруднень, локальне тонування втрат, а також фінальне покриття захисним лаком. Усі етапи були зафіксовані як в текстовій частині реставраційного паспорту, так і за допомогою фотофіксації, що забезпечує повноту документування втручань та їх відповідність вимогам фахової етики.

Таким чином, проведене дослідження охопило як теоретичний аналіз проблем реставрації живопису кінця XIX століття, так і практичну апробацію технологій збереження мистецького твору. Його результати можуть бути використані в музейній практиці, у підготовці фахівців із реставрації, а також у подальших наукових розвідках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bratasz, Ł., Kozłowski, R., & Lasyk, L. Craquelure development in historical panel paintings: Experimental and computer modelling studies. *Heritage Science*, 2020.
2. Carlyle, L. *The Artist's Assistant: Oil Painting Instruction Manuals and Handbooks in Britain 1800–1900*. London, 2001.
3. Chevreul, M. E. *De la Loi du Contraste Simultané des Couleurs*. Paris, 1839.
4. FairArt. *Art Restoration: The FairArt Guide*. 2024. URL: <https://fairart.com/editorial/guide/art-restoration-the-fair-art/16> (дата звернення: 26.04.2025).
5. Forni, U. *Manuale del pittore restauratore*. 1866.
6. Guitton, E. *La restauration des oeuvres d'art: une histoire vivante*. Paris, 2012.
7. Krysiyna Gutowska-Dudek. *Krajowa Agencja Wydawnicza/RSW «Prasa-ksiazka-ruch»*. Warszawa, 1982.
8. Müller, K., & Kühn, H. Craquelure as an Indicator of Authenticity in Paintings. *Journal of Cultural Heritage*, 2018.
9. Stoner, J. H., Rushfield, R. M. (eds.). *Conservation of Easel Paintings*. London: Routledge, 2012.
10. Tate, J. The Chemistry of Paint Cracking: Causes and Conservation. *Journal of the Institute of Conservation*, 2016.
11. Tomaszewski, W., & Łukomski, M. The Craquelure of Paintings: A Review of the Literature. *Studies in Conservation*, 2012.
12. Your art. *Живопис 19 століття: технічні інновації та їх вплив на стиль*. 2019.
13. Антонович Є. А. *Українське мистецтвознавство кінця XIX – початку XX століття: дослідження національних форм*. Монографія, 2021.
14. Бевз М., Гуцуляк Р., Стріленко Ю. *Методичний посібник з консервації та реставрації пам'яток*. Львів, 2022.

15. Гомбріх Е. Історія мистецтва / пер. з англ. Київ: Артбукс, 2020. 688 с.
16. Долуда А. О., Пукліч О. С. Судова мистецтвознавча експертиза творів живопису. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики, 2020.
17. Історія живопису з давніх часів і до наших днів <https://art.lib.kherson.ua/istoriya-zhivopisu-z-davnihi-chasiv-i-do-nashih-dniv.htm> (дата звернення: 04.05.2025).
18. Коваленко І. Наукові підходи до вивчення кракелюру у живопису. Вісник Національної академії мистецтв України, 2021.
19. Ковальчук О. В. Сучасні технології в мистецтві: від імпресіонізму до цифрової ери. Журнал "Cultural Heritage", 2019.
20. Ковальчук О. В. Теоретичні і практичні основи реставрації. Чернівці, 2024.
21. Козлова В. Теоретичні і практичні основи реставрації. Запоріжжя: ЗНУ, 2019.
22. Коннов О. Історична динаміка художнього стилю: від класицизму до модернізму. Навчальний посібник, 2015.
23. Куцевич В., Марусик Т., Коротун І., Дивак В., Герич К. Теоретичні і практичні основи реставрації. Чернівці, 2024.
24. Марченко І. Я. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, № 1, 2015.
25. Мельникова Є. П. Хімія у реставрації: довідковий посібник. Ленінград: Хімія, 1990.
26. Міненко І.О. Історія пейзажного жанру, м. Чернівці, 29–30 жовтня 2021 р.
27. Нікітін М. К., Мельникова Є. П. Хімія у реставрації: довідковий посібник. Ленінград: Хімія, 1990.
28. Попенюк Ю. А. Техніка і технологія реставрації станкового живопису: методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2020.

29. Прокопович О. Основи реставрації. Луцьк: ВНУ, 2016.
30. Реставрація та відновлення картин та рам в Україні. ArtDom. 2023. URL: <https://artdom.com.ua/ua/informatsiya/restavratsiya-kartin-ram/> (дата звернення: 04.05.2025).
31. Стахів Ірина ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ПРИРОДИ В ЛІРИЧНОМУ ПЕЙЗАЖНОМУ ЖИВОПИСІ. Магістерський науковий вісник. – № 41
32. Українська і зарубіжна культура: Навчальний посібник / За ред. К. В. Заболоцької. Донецьк: Східний видавничий дім, 2001. – С. 79–102.
33. Чернець В. Г. Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: збірник матеріалів. Київ, 2018.
34. Шанфльор Ж. Критичні нариси про реалізм. Париж, 1890.
35. Як реставрують твори живопису: досвід Львівського історичного музею. Бюро спадщини, 2024. URL: <https://spadshchyna.lviv.ua/yak-restavruyut-tvory-zhyvopysu-dosvid-lvivskogo-istorychnogo-muzeyu/> (дата звернення: 26.04.2025).